Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 46, Haziran 2020, s. 166-177

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.43912>

Dr. Öğr. Üyesi Özber CAN

Necmettin Erbakan Üniversitesi-Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi,
ozbermeister@gmail.com

ALMANCA TÜRK EDEBİYATI ÇERÇEVESİNDE ERGUVA KIRMIZISI, ALMAN TANTANASI VE KANAK DİLİ ¹

Özet

21. yüzyılın en fazla diyet ödeyenleri göçmenlerdir. Zorunlu ve dışa yönelik göçler, koşulların zorluğuna bağlı olarak yabancıda hayati kaygılar uyandırmaktadır. Yabancı, üzerinde oluşan bir dizi travmaya direnmek, bulduğu imkânlarla yetinmek durumunda kalmaktadır. Buna karşı ekonomik nedenli göçler, dışa yönelik de olsa bir zorunlulukla doğmamakta ama odağındaki insanı fiziksel ve ruhsal olarak derinden yaralamaktadır. Türklerin 1960’larda Avrupa yönündeki göçü ekonomik nedenlidir. Bugün ‘iletişim ve uyum’ adları altında anılan olumsuzluklar ortadan kalkmış ve göç yerleşikliğe dönüşmüş olsa da kuşak değişimlerine rağmen şiddet ve ötekileştirmenin ürettiği travma ortadan kalkmadığı gibi derinleşmiştir. ‘Öteki’ algısından kurtulamama, Türklerin sesini yükseltmesine, kavramları yeniden tonlamasına yol açmıştır. Bu açıdan Almanca Türk Edebiyatı, sadece latif sözlerle değil, aynı zamanda Alman dilini bozan yapay ifade ve argo deyişlerle okunabilir. Çünkü çokkültürlü toplum yapısında her virgül ve noktanın, her kelime ve sözün ayrı bir anlamı vardır. Bu çerçevede makale, Almanya’nın bugün göçe ve göçmenliğe bakışını *Erguvan Kırmızı* ve *Alman Tantanası* adlı eserlerde ‘Kanak Dili’ unsurlarıyla ‘ben anlatıcı’ üzerinden incelemektedir. Türleri farklı, söylemi ortak bu eserler, modern toplumda giderek yalnızlaşan, toplum dışına düşen yabancıyı Türk kimliği üzerinden betimler. Feridun Zaimoğlu yapay, bozuk yapı, kısaltma ifadelerle, söylemin gücünü

¹ Bu makale, “Feridun Zaimoğlu’nun *Leinwand* (Perde) ve *Zwölf Gramm Glück* (Oniki Gram Mutluluk) Adlı Eserlerinde Sözdizimsel ve Anlamsal Öncelemeler” (2007) başlıklı doktora tezinden üretilmiştir. Yabancı dilde (Alm. İng.) yayımlanan eserlerden yapılan alıntılar tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

yükseltmiş; yeni kuşakların yeni bir kimlikle tanınmasına dili bozarak tepki göstermiştir. O kimliğin taşıyıcıları, giderek sertleşen ifadeleri ve kültürel kimlikleriyle altmış yıldır anlaşılmayı beklemektedir.

Anahtar kelimeler: Göç, Erguvan Kırmızısı, German Amok, Feridun Zaimoğlu, Kanak Dili.

IN THE FRAME OF GERMAN TURKISH LITERATURE LIEBESMALE SCHARLACHROT, GERMEN AMOK AND KANAK LANGUAGE

Abstract

People who suffer the most from consequences of 21st century are immigrants. Mandatory and outward migration raises vital apprehensions for foreigner depending on the difficulty of the conditions. The foreigner has to resist a series of traumas on her/him, and be content with the possibilities. On the other hand, migrations are not an obligation with economic reasons even if they are outbound oriented but these migrations deeply wound the human in their focus physically and emotionally. The migration of Turks to Europe in the 1960s is for economic reasons. Although the negations entitled under the names of ‘communication and harmony’ have disappeared today and migration has turned into settlements, the trauma produced by violence and alienation has not been disappeared and deepen despite the generational changes. Failure to get rid of the ‘other’ perception caused in Turks to raise their voices and to re-tone the concepts. In this respect, German Turkish Literature can be read not only with words but also with artificial and slang expressions that corrupt the German language. Because each comma and point, every word and epithet has a different meaning in the multicultural society structure. In this context, the article examines Germany’s view of immigration and immigrant today in works *Liebesmale Scharlachrot* and *German Amok* with elements of ‘Kanak Language’ through the ‘first narrator’. These works which have different types but common discourse describe the foreigner who are increasingly lonely in modern society and excluded from the society, over the Turkish identity. Feridun Zaimoğlu has increased the power of discourse with artificial, corrupt, abbreviated expressions and reacted to the recognition of new generations with a new identity with language deformation. The personalities of that identity have been waiting to be understood for sixty years with their increasingly harsh expressions and culture identities.

Keywords: Migration, Liebesmale Scharlachrot, German Amok, Feridun Zaimoglu, Kanak Language.

GİRİŞ

Türk-Alman Mübadele Anlaşması (1961) çerçevesinde tepeden tırnağa sağlık muayenelerinden geçirilen Türkler, işçi sıfatıyla Almanya’ya ulaştıklarında törenlerle, armağanlarla karşılanır. Aralarında bu yeni ülkeye gelmeleriyle birlikte modern yaşam anlayışını, uyum süreçlerinin öncesi ve sonrasıyla kendilerine yönelen önyargıları, deneyim ve gözlemlerini, insanların soğuk ve dışlayıcı yaklaşımlarını, katlandıkları sıkıntı ve acıları farklı tepki ve perspektiflerle kaleme almaya başlayanlar vardır. İşgücüne dayalı bir göçle başlayan edebiyat, kuşaklar halinde altmış yılda güçlenir ve kök salar. Kendilerine verilen ilk ad ‘konuk’ (Gast), misafirliğin yerleşikliğe

dönmesiyle ‘göçmen’ (Einwanderer), yasal düzenlemelerle de, “yabancı yurttaş (ausländische Mitbürger) olarak değişir” (Abadan-Unat, 2006). Öyle ki yarım yüzyılı aşkın bir zaman dilimi sonrasında bugün, “yaklaşık 980.000 Türk asıllı Alman, 80.000 girişimci, 50.000’i üniversite öğrencisi 900.000 Türk asıllı öğrenci, 10.000 mühendis ve doktor, 5.000 avukat, 25 milletvekili Almanya’nın kılcal damarlarını oluşturduğu” (Mortan-Sarfeti, 2011) hatta 4 milyona yakın Türk Almanya’nın gelişmesine katkı sağladığı halde hâlâ toplumsal birliktelikten söz edilememektedir. Ne var ki işçilikten işverenliğe, profesyonel spordan politikaya etkin katılım gösterildiği halde sindirememe dışlamayı, siyasal duyarsızlık şiddeti getirmiş, Türk insanı kültür kodlarıyla damgayı yemiştir.

1. Kavramsal Çerçeve

Göç dalgaları arasında, “küreselleşme, kimlik, ulusal kültür” (Schröder, 25.12.2005) toplumların her katmanında kültürel etkileşimlerin kaygılara dönüşmesine tanıklık etmiştir. Meseleye diğer bir açıdan yaklaşıldığında, “küreselleşme ve yerelleştirme, homojenleşme ve farklılaşma, merkezileşme ve adem-i merkezileşme, çatışma ve çeşitlilik-melezlik birbirini dışlayan zıtlıklar değil, aynı anda birlikte yan yana vardır” (Schröder, 25.12.2005). Egemen kültür azınlık kültürlerini biçimlendirmeye çalışırken, koşullar yeni parametreler ve dinamiklere bağlı olarak değişmektedir. Globalleşme ile birlikte kavramlar birbirlerinin yerine kullanılmakta; ekonomiden siyasete, kültüre, hemen her alana yansıyan değişim, “siyasal, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dünyanın bütünleşmesi” (Çalık-Sezgin, 2005) savını tartışmaya açmaktadır. Bu açıdan göç, derin psikolojik etkileriyle, “sosyo-politik ve ekonomik faktörlerin de dikkate alınacağı karmaşık bir matriks” (Paker, 07.01.2006) misali inceleme gerektirmektedir. Çünkü modern hayat ve sanat izleği, “zincirin öteki halkalarının eklemlenme mantığı” (Batur, 1999) ile şekillenen post-modern anlayışı aşmış; edebiyata yansıyan tespitler ütopyaları aşıp görme düzeyine yükselmiştir. Örneğin, Milan Kundera’nın ‘yaşamdan daha gerçek’ dediği roman, kurmaca yoluyla gerçekliği yerle bir edebildiği gibi olanca açıklığıyla yeni sorgulamalar başlatmaktadır. Bu bağlamda, “edebi metin metaforik düzlemde kaleme alınmış, yoğun imgelerle örülmüş, okurun basit bir dille okuyup anlayamadığı, kavrayamadığı, takip edemediği bir söylem içerir” (Sarı, 2016: 14) ki böylece insan insan, insan toplum, insan mekân, insan doğa ilişkileri söylemi güçlü eserler doğurmaktadır. Çalışmamız betimsel, karma araştırma yöntemiyle literatür, atıf ve tablo verileriyle dayanarak yürütülmektedir.

2. Gereke – Veriler – Bulgular

Göç, çıkış nedeni ve sonuçlarıyla kişiden kişiye, toplumdan topluma farklı etki uyandırmaktadır. Türklerin Avrupa’ya göçü doğrudan yurdundan kopma değildir. Bundan dolayı geride bırakılanlar ne denli değerliyse, göçün ve yeni toplumun psikolojik etkisi o denli derindir. Göç edilen toplum ve ülke kucaklayıcı ise, göçün olumsuz etkileri azalacak, dışlayıcı ise artacaktır. Yabancılaşma ve ekonomik duruma bağlı olarak gettolaşma, tedricen uyum yanı sıra kültürel dinamikleri zorlayacaktır. Bu noktada Türk ve Alman kültürlerin karşılaşmasının üzerinden 60 yıl geçtiği, dolayısıyla toplumsal yapının giderek değiştiği ortadadır. Yapılan bir araştırmaya göre, “Türkler Almanya’daki toplam yabancı nüfus içinde %32 ile en büyük orana ulaşmıştır... Yabancılar arasında %83’lük bir orana sahip olan Türk gençlerin sadece %39’u meslek eğitimi alabilmiş, 20 yaşın altındakilerin %17.5’i, 20-25 yaş aralığında olanların %20.3’ü işsiz kalmıştır” (Krause, 1997: 298). Süreç içerisinde gençlerin temel sorunlarının dil sorunu olduğu anlaşılmış; Alman okullarına devam edenlerin her zaman bir şansının olduğu fikri, onları yanıltmıştır. Örneğin, Yabancılarla Yardım Dernekleri Federasyonu (Verband der Initeativgruppen in der Ausländerarbeit) desteğiyle düzenlenen Almanca kursları, pedagojik

uygulama ve genel kültür takviye programları, oturma izni almayı önemli ölçüde kolaylaştırmış ama Avrupa Eğitim ve Öğretim Merkezi'nin (Europäisches Schulungszentrum) desteğiyle açılan kurslara sadece ülkelerine dönmeyi kabul eden gençlerin alınması, önemli bir handicap oluşturmuştur. Özguvenlerini yitirmeyip meslek edindikleri sürece iyi bir gelecekte söz edebileceklerini düşünse de yeni kuşaklar 'yabancı-Alman' alayından kurtulamamışlardır. Kesin dönüş teşvikleri (1983) sonrasında yaşanan arada kalmışlık, 'Türkleri saldırgan' gören Alman ailelerin Boş Zamanlar Merkezi (Jugendring) adıyla kurulan sosyal alanların uzağına taşınması, taciz ve şiddet Türkleri tahrik etmiş, tepki vermeye zorlamıştır. İşletmelere maddi zarar verme, camilere gamalı haç çizme ve domuz başı asma, 19 Şubat 2020 (Çarşamba) günü itibarıyla Hanau şehrinde iki Türk kafesine yapılan saldırıda 5'i Türk 11 kişinin hayatını kaybetmesi, şiddetin kimlik tanımadığını göstermektedir. Başbakan Sansölye Merkel'in, "İrkçilik bir zehirdir. Bu zehir toplumumuzda vardır. Bu korkunç cinayetlerin tüm arka planlarının aydınlatılması için her türlü çaba sarf edilecek. Hanau'daki saldırı ırkçı motifler taşıyor, çok üzgünüz." (<https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/02/20>) itirafı ve doğrulaması, saldırganın psikolojik sorunlarının olduğu ile örtbas edilemeyecek kertede önemlidir. Kemal İnat, TRT Haber'e verdiği bir demeçte Türklere yönelik şiddetin ve giderek artan saldırılarının temelinde yatan sorunu şöyle özetler:

Alman siyasetçilerin, siyaseti de zehirleyen tavrı, doğru tepki verememesi. Almanya'nın terör konusunda sağlıklı bakışa sahip olmaması. Saldırıların psikolojik sorunları olan kişiler nezdinde değerlendirilerek münferit görülmesi. Radikal partilerin giderek artan oy potansiyelleriyle ırkçı söylemler geliştirmesi (İnat, 20 Şubat 2020).

Renan Demirkan'ın, "Türk işçileri Almanya'da sadece iki yıl kalacak, sonra yerlerine yeni taze mal konacaktı" (Demirkan, 1993: 202) yaklaşımı, yeni işçilere iş öğretme pahalıya mal olacağı için sonraki kuşaklar için şans ve talihsizliği bir arada getirecektir. İkinci kuşağın, "Gerçekten trajik olan annemin-babamın kuşağının yaşadığı bölünmüşlük ve yılgınlık. Nerede öleceğini bilmiyor bu kuşak" (Demirkan, 1993: 204) ifadeleriyle tanımlanması, sorunların sosyo-kültürel boyutta derinleşeceğini işaret eder. 1970'li yıllarda başlayan yerleşmelerle, "Türkler arasında geriye dönmeyi isteyenlerin oranı 1980'de %40 iken, 1993'de %17'ye düşer" (Uzun, 1993: 315) ki üçüncü kuşak için bu eğitim-meslek zorunluluğu demektir. Dil yetersizliğinin ortadan kalkmasıyla kültürel farklılıkları ve sosyal uyumu aşan yeni kuşak, kendilerine yapılan haksızlığa karşı ses tonunu yükseltir. Farkındalığı uyandıran ve ateşleyen Feridun Zaimoğlu, toplum dışına düşmüş insanlara kulak vererek uyum (Entegrasyon) ve doğal asimilasyon (natural Assimilation) ayrımını *Kanak Sprak*'a taşır. "Öfkeli sözler ve uydurma bileşik kelimelerle daha fazla anlam" (Ahne, 04.11.2003) anlam üreten yazar, Almanya'nın gelişmesinde payı bir yana bırakılarak Türklerin maruz kaldığı aşağılama, öteki görme, dışlama ve şiddete gösterilen duyarsızlığı diğer eserlerine de aktarır.

3. Tartışmalar – Değerlendirmeler

Zaimoğlu, Almanya'da dışlanan Türklerin üçüncü kuşaktan bir sesidir. Davranışları, konuşmaları ve dış görünüşüyle karizmatik bir yazar, duyarlıklı bir ressamdır. İçinde yaşadığı çokkültürlü toplum yapısını iyi tanır, siyaset kurumunun yabancıya bakışını iyi analiz eder. Şiddet olaylarına gösterilen duyarsızlıkla huzursuz olan yazara göre, "siyasal dürüstlük çabası gösterenler liberalyalakalardır" (Ahne, 04.11.2003). Sinema ve tiyatroya Hip-Hop kültürü, komedi şovları ve nükteli yazılarla yayılan tepki, Zaimoğlu'nun toplum dışı düşmüş,

“uyuşturucu satan, küfürle iletişim kuran ve dilbilgisi sorunu olan” (Ahne, 04.11.2003) gençlere kulak vermesiyle eserlere yansır. Kanak* etiketiyle yaftalanan gençler, dilin tepkiyle bozulmasına, sözün sertleşmesine ön ayak olmuştur. Eğitimli ve meslekli olmalarına rağmen, tahrik edici bir rumuza dönüşen ‘etnik serseri’ aşağılaması, “Türk gençleri potansiyel olarak suçlu” (Çakır, 2012: 37) görme anlayışına uzanır. “Bu ayrımcılığın etkisiyle Türk gençleri arasındaki işsizlik oranı ülke ortalamasının iki katına ulaşmıştır. Türk kökenli nüfusun %30’u işsiz, %43’ü yoksulluk sınırı altında yaşamaktadır ve bir de ülkedeki işsizliğin, ekonomik sıkıntıların sorumlusu olarak gösterilmektedir” (Çakır, 2012: 38). Artık tepki sertleşmeli, dil bozulmalıdır. Diğer yabancı kökenliler de bozuk yapı, argo ve küfür ağırlıklı Kanak Dili’ni** kendi karışımıyla benimser. Farkında olmaksızın fazlaca karışmış ve gettoda türemiş olsa da, “geçici modadan daha da ötede bir dil modası” (Fink, 30.12.2002) yaklaşımı, eleştirilere rağmen kabul edilir. Örneğin, diyalekt konuşmaları çoğunlukla ihmal edilmiş topluluklara bağlayan dilbilimci Heike Wiese’e göre, “bunlar hiçbir şekilde kötü Almanca değildir” (Wiese, 12.02.2011). Önemli bir çoğunluk ayrımcılığa maruz kalmış, düşüncesini kolayca ifade edilebilmeyi başarmıştır. “Türklerin otuz yılı aşkın göç hikayelerinin sadece bir küfür ifadesi değil, aynı zamanda ikinci ve üçüncü kuşağın gururla taşıdığı bir etiket” (Zaimoğlu, 1995: 9,17) olan Kanak(e), espri ve müstehcen kelimelerle doludur. Almanca Türk Edebiyatına getirdiği yeni anlatım tutumuyla (Erzählhaltung) hedonizmi*** sanat bağlamı çarpıklığıyla ele alan Zaimoğlu, sıradışılığı ile tanınır. *Liebesmale scharlachrot* ve *German Amok* adlı eserler yapı ve anlamlarıyla alaylı, göçün ürettiği travma söylemiyle ortak özellik gösterir.

3.1. Erguvan Kırmızısı (Liebesmale scharlachrot) (2000)

Modernizmle birlikte anlatılar çeşitlilik kazanır ve postmodern anlayışla “bağımlılıktan kendini arındırmaya, özerkleşmeye, bireyselleşmeye” (Sunat, 2004: 17) anlam çoğaltmaya yönelir. 20. yüzyılın çokkültürlü toplum yapısına uygun düşen bu gelişme, anlatı yanı sıra Doğu-Batı kıyaslamalarıyla belirginleşir. Yazarlar zamanla konu sınırlamasını aşarak kendi kültürlerinden getirdiklerini diğer kültürün unsurlarıyla birleştirir. Almanca Türk Edebiyatı çerçevesinde eser verenler, “Batı kültür sisteminden daha değişik bir kültür bileşimi” (Kuruyazıcı, 1992: 9) oluşturarak, Avrupa’nın değişik ülkelerinde ve koşullarında, “duyuş ve düşünüşümüzün formu”

* **Kanak(e):** Aşağılık insan anlamına gelir. Önceleri Polinezya yerlilerine verilen bu ad, Türklerin çoğunluk olmadan önce İtalyanlara, sonrasında Türklere hakaret amacıyla kullanmasıyla yerleşir. Türklere biçilen bu kimlik, aşağılama anlamıyla dikkat çekse de mevcut düzene boyun eğmeyen, uyruk pususuna düşmeyen insanları simgeler. Memleketinden dışarı çıkmamış, dar görüşlü, geri zekâlı anlamları yüklenen ‘Kümmeltürken’ ise soğan, sarımsak, kimyon yiyen, kültürsüz kişi olarak tanımlanır. (Halle Bölgesinde yaşanan, sosyal ve kültürel açıdan fazla gelişme gösterememiş kişiler de baharatın ağır kokusundan dolayı ‘Kimyon Türk’ adıyla anılmıştır. (Bkz. Wissen-Lexikon; Almanca eser ya da verilerden yapılan alıntılar tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.)

** **Kanak Dili (Kanakisch):** Ayrımcılık görmüş, aşağılanmış yabancıların sokakta konuştuğu, argo ağırlıklı karmaşık dil. Almanca’yı zenginleştirdiği de düşünülen bu dil, edebiyat çevrelerinde önceleri eleştirilse de zaman içerisinde benimsenir ve bugünün gençlerine yönelik eserlerin yazımına öncülük eder. Kreol dilin bir türü olarak benimsendiği hiciv, komedi ve eleştirel temalarla eserlerin kaleme alındığı görülmektedir.

*** **Hedonizm:** Yunanca ‘hedone’, zevk anlamına gelen bir anlayışı temel alır. (Alm. Hedonismus, İng. Hedonism) En üstün iyiliğin haz olduğunu ileri süren Aristippos’un öğretisidir. Ona göre en üstün iyilik hazdır. Düşüncede zevkin, yaşamdaki tek ya da temel iyi olduğunu savunur. Sosyal bilimlere göre yirminci yüzyılın önemli sorunlarından biridir ve gelişmiş ülkelerde yayılan bu anlayış, gençleri tehdit etmektedir. Modern yaşamda hemen her türlü yaşantıdan zevk alma anlayışıyla bugünün yaşam sitili haline gelmiştir.

(Güngör, 1995: 11) niteliğini korumakla birlikte kültürel deformasyonu da konu edinirler. Örneğin, 1990'lı yıllarda, "hem Türk, hem Alman, ne Türk, ne Alman olan" (Kocadoru, 2003: 21) yeni kuşak uğradığı kimlik bölünmesiyle *ben*'i kim, nereden, nereye sorularıyla edebiyata taşır. Ayhan Kaya'nın, "Kültürel kimliklerini oluştururken ailelerinin Türkiye'den getirdikleri bazı temel norm ve değerleri koruyup devam ettirmenin yanı sıra aynı zamanda Alman kültürü ve küresel kültürün etkisinde de kaldılar" (Kaya, 2000: 59) değerlendirmesi, "ya asimile ol ya da geri dön" (Kaya, 2000: 53) politikasına dayalı geri dönüş primi önerileriyle perçinlenir. Almanya'da kalan ailelerin çocukları, iki dili bilmenin ve iki kültürü yakından tanımanın avantajıyla anlatılarını, "çok boyutlu denebilecek gündelik dil" (Kuruyazıcı, 2001: 23) ile kurmaya yönelirken, egzotik konularla şaşıran Almanlar karşılarında çift kültürlü insanları bulur. Daha geniş bir ifadeyle yeni kuşaklar, "Türk kültürü ve insanını tanıtmalarının ötesinde, sağladığı katkıyla Alman yazınının da bir parçası olarak, giderek küçülen evrende birlikte yaşamların kaçınılmazlığını işlemeyi sürdürecektir" (Can, 2007: 26). Mektup roman türündeki *Erguvan Kırmızısı* onlardan iki karakteri konuşturur. Hakan ve Serdar'ın birbirlerine, yakın arkadaşlarına yazdıkları mektuplar, "gizli kod ve göstergeleriyle kreol ya da argo" (Zaimoğlu, 1995: 13) yoğunluklu, melez, bir çırpıda söyleyebildikleri gönderme ve kışkırtıcı yapay ifadelerle doludur. Serdar, 22 Haziran Salı günü Hakan'a, "Pek muhterem dostum, sevgili Hakan, kutsal Hristiyan sünnet derisi toplayıcısı" (Zaimoğlu, 2000: 9) ifadesiyle seslenirken, kültürden kopamayışı, Türkçe düşünüp Almanca espri yapmayı örnekler. Hemen her mektuba yansıyan sıcak hitaplar gönül okşadığı kadar güven ve samimiyet de uyandırır. Ancak konuşma ilerledikçe ifadelerin yer yer sertleşir; kısaltma, yapay/uyarlama kelimeler meseleyi boyutlandırır. Konuşma rahatlattığı şaka ve ciddiyeti gölgelemez. Serdar ve Hakan tanık olduğu, yaşadığı pekçok olay, farklı nedenlerle ilişkili olarak tartışmaya açılır.

Serdar ve Hakan arasındaki diyalog hatta sevgilileri ile ilişkileri argo ağırlıklı bir üst dilde belirginleşir. İkinci ve üçüncü kuşağın yaşadığı, "kimlik sorunu kendini duyumsatır" (Karakuş, 2001: 284) çok sayıda cümle, beklediğini bulamamanın bir sonucudur. Serdar'ın, "Bir kavga sonucu düştüğü hastanede kendine geldiğinde evine gitmek istese de onun evinin neresi olduğu, Hakan'a yazdığı bir mektupta gizlidir" (Can, 2007: 54). Aradığını ne Almanya'da ne de Türkiye'de bulamayanlardan biri de o'dur. Almanya'dan vatanına dönmek isteyenleri alaya alan söz, hardal nesnel motifiyle kaplanmıştır. Serdar'ın, "Almanya'dan kaçıp vatana dönmek isteyen herkese kaynar suya bir yemek kaşığı hardal karıştırarak ayak banyosu yapmasını" (Zaimoğlu, 2000: 293) önermesi, labirente düşmeyi tanımlar gibidir. Hardalın zamanla artan etkisi ayağı yakacak ama asıl yangın vatana varış ve geri dönüşle iki yönlü yaşanacaktır. Bugüne kadar değişmeyen Almanya sahnesinde *ben* yine aynı ben olarak kalmaya çalışsa da kabul edilemezliğe karşı sözlerini ağırlaştırmıştır. Eserin tematiğini besleyen Almanca 24 kelime/ifade ve 1 cümle ile Kanak Dili'nin tepki gücünü anlamaya, yapay ifadelerin anadile aktarma güçlüğüne ortaya koymaya çalışalım.

...Juwelenherz, Turco-Zolwegelagerer, Hartschalenwelt, nasenspitzenblaser, Strandlummelvolks, Süssholzwurzelsaft, Mammutgesprächen, Hochverehrter Kratzsack, Prügelknaben, dein türkenpopzwitschernder Serdar, Vulgärmaterialisten, Domi is Domi, Kulturkonfliktscheiss, Hasenbluttrunk, Anke-die Skorpionkillertusse, Zündholzkopf, bronxe Ghetto, schokoladenseitiges Lächern, Hakan ohne Rang und Namen, du zersäbeltes Schnitzel, Hunnenwut, Zornesröte ins Gesicht, Dein-etwas verhinderter-Janitscharenkrieger, Rena-mein Rosenschoss...(Zaimoğlu, 2000: 9, 10, 13, 17, 26, 32, 48, 49, 71, 79, 108, 113, 166, 172, 174, 204, 229, 231, 265, 279, 282, 288, 291, 295...).

Dilbilim uzmanı Christa Dürscheid kastedilen anlamın pek azının yakalanabileceğine dikkat çekerek, bu karmaşık yapıyı ve anlam üretimini, ‘Türkendeutsch, Balkandeutsch, Kanakisch-Deutsch’ adları altında toplar. Ona göre sokaktan tramvaya, okuldan restoranlara hemen her yerde konuşulan, “yalnızca yabancılar arasında değil, aynı zamanda almanlar için de geçerli” (Bücker, 2007: 5) hale gelen dilin etkileşim sağlaması bir zenginliktir. Romandan alınan cümlelerin kelime ve cümle yapısı panoramanın girift görünümünü ve umudu bir arada görme olanağı vermektedir.

Ich zettel hier speziell die grosse Kanonenbootpolitik an, weil ich noch n Rest Hoffnung hege, dir deine Schäbigkeiten Stück für Stück auszutreiben und dir wenigstens in ferner Zukunft n gefälligen Kanaksta zu formen, der sich Wind und Wetter, guter und schlechter Presse stellen kann und nicht umkippt wie n Scheiss-Zinnsoldat (Zaimoğlu, 2000: 37).

İfadelere sosyolojik açıdan yaklaşıldığında eleştiri ve tepki yoğunluğuna rağmen bir dilden söz edildiği söylenebilir. “Azınlık gurupların yaşadıkları bölgelerinde ‘Kiezdeutsch’ olarak ortaya çıkmış, yalnızca bir guruba ait olmayan, bunun aksine çok farklı kökenlerden gelen ve birçok etnik dili konuşabilen gençler tarafından konuşulan” (Wiese, 14.07.2011) Kanakça, “Kanakların somut aşırı kızgınlıklarının ve sıkıntılarının ifade dilidir” (Dürscheid, 30.11.2004). Cümle bozukluğu, konuşma ritmi ve yüksekliği ile özgünlük göstermesi, “sosyo-kültürel kimliğin sembolü” (Schwarz-Pavlov, 2007: 47) oluşu, özel anlamlar üretmeye yeterliliği gösterir. Michael Freidank, dilin bu etkin gücünü şöyle özetler: “Kızmak, küfretmek için Kanakça’dan daha iyi, daha rahat başka bir dil yoktur. Bu dilde kullanılan kelimelerle toplumda yerleşmiş tabuların ortadan kaldırılması söz konusu olmakta, bu ise hakaret ifadelerine yeni bir kalite getirmektedir” (Freidank, 2002: 5).

3.2. Alman Tantanası (German Amok) (2002)

Sanatta çöküş ve tembelliğe karamsar bir bakış atılan *German Amok*, okuru adeta ölüm bekleyişine çeker. Zengin imaj, ifade gücü ve gülünç espriler, konunun uçurumlarla dolu bir dünyaya açılmasıyla çelişir. Romanın başarısız karakteri ressam, sanat çevresinde bir kadınla yaşadığı garip ilişkinin, aşk ve meslek yaşamının yüzeysel sarmalı içindedir. Onun Berlin’e sırtını dönme ve Doğu Almanya sanat çevresine yönelmesi sistemden uzaklaşma özenini ele verir. Portre niteliğinde imajlar, abartılı, komik ve güçlü kelimelerle anlatılan cafcacılı dünya, ressamı başarısız düşürmüştür. Ben-Anlatıcı ressam, sanat çevresinin ticari bağı, kadınla yaşadığı duygusal ilişki ve meslek hayatının yüzeyselliğinden bıkmış, oyun yazarlığına yönelmiştir. ‘Hayat Kadını’ (Konstfotze) ile başlayan, “Berlin sanat çevresine dikkat çeken”

(Ahne, 04.11.2003) eser, çılgın eğlence hayatında sanatın ölümünü işlerken, salonların müdavim kadınları ve marka eşyalarıyla modern anlayışı fotoğraflar. Genç kadın, "...Bilin ki ben sizin düşmanınızım, tıpkı bir sütun gibi çıplak, topuklu ayakkabılarımın üstündeyim, bu sezonun sansasyonu benim..." (Zaimoğlu, 2002: 9) sözleri ve fiziğiyle salonu dolduranları tahrik ederken, üzerinde dolaşan gözlerin farkındadır. Olanca büyüüne rağmen eğlence mekânlarının gerçeği, her kökenden ve katmandan insanı büyülemesidir. Yabancı kökenli kadınların da sanat icra ettiği böylesi salonlar daha fazla ilgi çekmektedir. Ve o salonlardan birinde hiç istemediği halde yabancılığını ve yalnızlığını takma adıyla 'kader' diyerek hafifleten onlarca yabancından biri de Songül'dür. Bulunduğu yerin kendine özgü diline alışmış; Zaimoğlu'nun kulak verdiği gizemli sanat çevresinin bir karesinde görselleşmiştir. Sanatçının sanatıyla ilgi görme yerine farklı bir beklentiyle karşılaşması, onu eleştiriye zorlar. "Onlarla işim olmaz. İnsanın katlandığı ya da katlanmadığı iş, bu kaygı verici şey, tam bir sosyal çevre deformasyonu" (Ahne, 04.11.2003). Onlardan biri de Songül olan çok sayıda konuşmacı, *Alman Tantanası*'nı farklı okumaya zorlar. Bu zorluğa bağlı olarak Türkçeye oldukça zor aktarılabilen eserden yine 24 kelime/ifade ve bir cümle örneği alarak Kanak Dili'nin söz ve cümle ağırlığını, genç kuşağın ileri düzeyde dil becerisini belirlemeye çalışalım.

...ennuyantes Warzenmädchen, Mülfresser, Torri und Rinni, angeheiterte Schwipsschnecke, Strichmännchen, Nachasyl, Drogenethnos, Phantasiegebilde, Drogendealern, Schufensterpuppen, lumpenproletarischen Familie, plumpe Sontagsausflügler, unwillige Bunkernutzen, Vulgärpantheistin, umständliche Kuhdeutsch, provoziert Gelächter, Gossennuttentart, amination, Fuchskneifgesicht, Unbedenklichkeitserklärung, Zugehfrau, Liebeswut, klägliche Balzversuche... (Zaimoğlu, 2002, s.9, 10, 15, 28, 33, 43, 46, 54, 55, 70, 78, 84, 93, 113, 115, 117, 118, 123, 138, 155, 156, 157, 201...).

Yabancı'nın mutsuzluğunu yumuşak bir ton ve görsellik kırıyan eser, "Holocaust'a kadar yaşanan bütün titizce tabuları avuçlarına alır" (Neue Zürcher Zeitung, 29.03.2003). Pornografiye, siyasal çekişmelere değinmelerle, "oldukça etkin, irticâi ve kültürel olarak tutucu bir eylem kitabı" (Die Zeit, 14.11.2002) sayılması, "hükümler, hezimetin, eziyetin ve hoşnutluğun kategorilerini" (Frankfurter Rundschau, 09.10.2002) iç içe betimlemelerle örtüşür.

Aber sie ist ein humorloses Luder und wenn es einmal vorkommen sollte, dass sie lacht oder sogar ein aus dem Schlund herauspolterndes Kehlenmeckern von sich gibt, dann nur, weil sich jemand aus ihrem grossen Bekanntenkreis bis auf die Knochen blamiert hat (Zaimoğlu, 2002: 79).

Sanat çevresinin görünen yüzünü, metropolde kaybolmayı, çaresizlik ya da hoşnutluğu yansıtan bu cümle, bir anlamda afaki, uçuk (amok, leerlauf) bir sürüklenme, "karikatürize edilmek istenen sıkıntıların hiçbir şekilde ayrışmaması" (Frankfurter Rundschau, 08.10.2002) şeklinde okunmalıdır. Bu yanı sıra sert eleştirilere uğrayan roman, yazarın sanat yaşamının uçurumlu kıyılarına yaklaşarak iki uçlu bir soruyu sormasını sağlar. "Berlinli sanatçıyı korumak mı yoksa bir klişeleşmişliği yansıtmak mı?" (Can, 2007: 64) benzeri sorularla, tartışmaları üzerine çeken

Zaimoğlu, *Kanak Attak***** tutumun, Alman ya da yabancı kökenli genç kuşağın bağ kurmasını sağladığını gözler. Dilin sınırlarının üçüncü kuşakla ortadan kalkması, kültürel kökene yönelik siyasal yaklaşımlara sorumluluk da hatırlatır ki karmaşık dil yapısı banliyöden çıkmış olsa da artık kent kültürünün bir parçasıdır. Dile çevrilmesi oldukça zor ifadelerin getto-kent kültürünü birleştirmesi, dilbilimci Heike Wiese'nin, “bozuk Almanca yapısı, ilginç dilbilgisel yenilikler içermesi” (Wiese, 19.10.2012) tanımını getirmiş; ‘Kiez Deutsch’ adıyla gençlik argosu kırılmıştır. Artık, ‘Misafir İşçi Almancası’nın (Gastarbeiterdeutsch) yerini ‘Kanak Sprak’ almış, dil-terim değişikliği benimsenmiştir. Ancak uyumsuzluklar, yetersizlikler ve dil sorunu geride kalsa da diğer yabancı kökenliler arasında yeni kuşağın iş, konut, aile ve sosyal ihtiyaçlarına yeterince duyarlık gösterilmemektedir. Meryem Nakiboğlu’nun yaptığı ankete göre bu kuşağın temel iletişim eğilimi duygusal bağa, tercihe, zorunluluğa göre farklılaşmaktadır.

a) Evde en çok konuştuğunuz dil?

Konuşulan Dil	Türkçe	Almanca	Almanca Türkçe	Kürtçe	Arapça	Rusça
Kişi Sayısı	24	10	8	2	1	1

b) Sokakta en çok konuştuğunuz dil?

Konuşulan Dil	Almanca	Türkçe Almanca	Türkçe	Arapça	Rusça Almanca	Değişir
Kişi Sayısı	20	19	3	1	1	1

c) En çok hangi dilde kitap okuyorsunuz?

Dil	Almanca	Türkçe	Almanca İngilizce	Türkçe Almanca	Arapça Rusça
Kişi Sayısı	20	19	3	1	1

(Nakiboğlu, 2015: 251,252)

Söyleşiye katılan, “29 gencin hepsinin kendilerini Almanca, 11 gencin Almanca-Türkçe, 6 gencin Türkçe rahat ifade ettiğini” (Nakiboğlu, 2015: 250) belirtmesi, gençlerin iletişim sorunu olmadığını, geleceğe yönelik beklentilerini doğrulamaktadır. Gençlerin modern ülke ve toplumundan beklentileri, duygularıyla birlikte gelecek kaygısında toplanmaktadır.

...Benim elimde... Ben hedefimi gerçekten başarmak istersem geleceğim de istediğim gibi olur.”; “İstediklerim, iyi bir işim olması (eğitimci olmak), mutlu bir evlilik ve mutlu bir aile”. Oğuzhan’ın bu konudaki düşünceleri: “Alman ülkesinde

**** **Kanak Attak:** Sınırlar üzerinden insanlara atfedilen, deyim yerindeyse beşik kurtmesi ‘kimlikler’in ötesinde bir biraradalıktır. Kanak Attak pasaport ya da köken sormaz, pasaport ya da köken sorusuna karşı çıkar. En küçük ortak paydamız, belirli insan gruplarının ırkçı atıflarla toplumsal, hukuksal ve siyasal sonuçlara yol açacak şekilde Kanaklaştırılmasına karşı çıkmaktır. Kanak Attak milliyetçilik karşıtıdır, ırkçılık karşıtıdır ve etnolojik atıflardan beslenen her türlü kimlik politikası biçimini reddeder. (<http://www.kanak-attak.de/ka/about.html>; Erişim: 07.12.2007)

rahatça yaşamak". Bir başka yorum ise; "Eğitim bekliyorum." şeklinde. Üniversite öğrencisi Ammar'ın isteği: "Familienzusammenhalt-guter Beruf, nach Studium-Heiraten-Familie gründen-Welt erkunden, gut leben" (Aile yakınlığı-iyi bir iş, eğitimden sonra evlenmek ve aile kurmak ve dünyayı keşfetmek), Filistinli Mustafa'nın beklentisi "Jugendliche unterstützen- Subvention in Bildung" (Gençlerin korunması ve eğitime destek verilmesi) doğrultusunda. Yirmi üç yaşındaki Yusuf'un isteği ise tüm isteklere cevap niteliğinde: "Das Alle Menschen gleich behandelt werden müssen" (Tüm insanlara eşit davranılması gerekir!) (Nakiboğlu, 2015: 162)

Almanya'yı ayağa kaldıran ilk kuşak Türkler ve yeni kuşak, nasyonal sosyalistlerin basitçe 'yabancı işçi' (Fremdarbeiter) dediği insanlar değildir. Bundan dolayı Alman toplumu olumsuz yargılarından kurtulmalı, kimlik ve aidiyet ayrımı yapmaktan vazgeçmelidir. Günter Wallraf'ın 'köle zihniyeti' yaklaşımının, Zaimoğlu'nun bakış açısından farklı olmadığı, muhtaç/asalak algısının tedirginlik ve tepki uyandırmaya devam edeceği anlaşılmaktadır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

1960'lı yılların 'çağrılı işçileri' Alman hükümetleri için 'misafir' adıyla, Alman toplumu için de 'yabancılar, yabancı hemşeriler' olmuşlardır. Zaman içerisinde klişeleşen algı, farklılaşma modu olmaktan çıkmıştır. Bu olguyu görmezden gelmenin Almanya ve Alman toplumu için sağlıklı bir politika olacağı düşünülemez. Kendisi de bir Alman olan araştırmacı Claus Leggewie, bu konuya şöyle açıklık getiriyor:

Almanlar ve Türkler için şurası artık kesindir: Türkler burada kalacaklardır. *Onlar artık ikinci sınıf 'yabancı hemşeriler' değildirler*, siyasal eşitlik, toplumsal bütünleşme ve kültürel özerklik istemektedirler. Çoğunun bağı olduğu İslâmlık, Avrupa'nın ikinci dini olmuştur. ...Yakın bir geçmişte Rudolf Augestein'in *Asya'nın zararlı otu* diye Avrupa'nın 'kültür bahçesinden' uzak tutmak istediği ülke, Avrupa'nın önemli bir katılımcısı ve vazgeçilmez ortağıdır. Almanya'nın iç ve dış politikasının, artık bu olguları kabul etmesi yararlı olacaktır (Leggewie, 1993: 314).

O halde 'ötekileştirme' (Discrimination) ya da 'bizleştirme' (Assimilation) yerine, yabancı kültürel dokularıyla benimsenmelidir ki sağlıklı çokkültürlü toplum yapısından söz edilebilsin. Çünkü, "göçmenlerin hemen hepsi topluma kazanç sağlamak suretiyle bir göç ve göçmenlik diyeti ödemiştir" (Mortan-Sarfati, 2011: 111). Zaimoğlu, Almanya'nın sorunlarını Türkler üzerinden muhasebe etmesini bundan dolayı sorgular. Yaşanan talihsizliklere bağlı olarak söylemini sertleştirir ve yabancının bölük pörçük sözlerine dahi duyarlık gösterilmesini bekler. İki yıl arayla yayımlanmış *Erguvan Kırmızısı* ve *Alman Tantanası* adlı eserlerin konuşmacıları, kuşaklar sonrasında sorunların çözülmeyle artmasına tepki göstermektedir. Uyum ve iletişim sorunlarının geride kalmasına, kendilerinin ve sonraki kuşakların Almanya'nın gelişmesine katkı sağlamayı sürdüreceğine dayanarak kültürel değerlere saygı duyulmasını, eşit hak ve hukuk gözetilmesini beklemeleri en azından insani açıdan önemlidir. Sanatın böylesi beklentileri farklı boyutta işleme karakteri, hemen her konuşmacıyı dinleme, psikolojik baskı ve ruhsal travmaları irdeleme hakkına dayanır. Şayet o konuşmacı gittiği yerde yabancı algısından kurtulamıyor hatta buna bedel ödüyorsa, katlanmayı ve kuşkuyla yaşamayı değil, sesini

yükseltip anlaşılmayı bekler. Tıpkı Zaimoğlu'nun 'Kümmel Contra' adı altında topladığı karakterler gibi.

KAYNAKLAR

- Abadan, U. N. (2006). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Batur, E. (1999). *Modernizmin Serüveni*, Yapı Kredi Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- Bücker, T. (2007). "Ethnolektale Varietäten des Deutschen im Sprachgebrauch Jugendlicher", 2 SASİ Heft, 09, Universität Münster.
- Can, Ö (2007). "Feridun Zaimoğlu'nun Leinwand (Perde) ve Zwölf Gramm Glück (Oniki Gram Mutluluk) Adlı Eserlerinde Sözdizimsel ve Anlamsal Öncelemeler", Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Çalık, T.; Sezgin, F. (2005). "Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Eğitim", Kastamonu Eğitim Dergisi, Mart Sayısı, Cilt: 13, No: 1.
- Demirkan, R. (1993). "İanus Kafalarındaki Köprü, Rahata Erememiş Misafirler Yaşlanınca Ne Olacak?", Deutsche Türken Das Ende der Geduld-Sabırın Sonu Alman Türkler, Zwisprachig, Ekim.
- Dürscheid, C. (30.11.2004). "Perspektiven der Jugendssprachforschung", Deutsches Seminar Universität Zurich.
- Fink, E. Sch. (2002), "Voll krass, Alder", Ausländer in Deutschland, 4/2002, 18.Jh. 30 Dezember 2002.
- Freidank, M. (2002). "Schimpfen und Drohen auf Kanakisch", Eichborn Verlag, Frankfurt am Main.
- Güngör, V. (1995). "Batı Avrupa Türk Edebiyatı", Türk Kültürü, 38/381.
- Karakuş, M. (2001). "Sıra Dışı Bir Yazar: Feridun Zaimoğlu", Gurbeti Vatan Edenler-Almanca Yazan Almanyalı Türkler, (Yay. Haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Birinci Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları / 2659. 273-284.
- Kaya, A. (2000). *Berlin'deki Küçük İstanbul*, Büke Yayınları, İstanbul.
- Kocadoru, Y. (2003). *Geçmişten Günümüze Almanya'da Almanca Yazan Türkler ve Emine Sevgi Özdamar*, Eskişehir: Rema Matbaacılık, Eylül.
- Krause, S.; McLUHON, M.; Shaff, A.; Coleman, J. S. vd. (1997). "Almanya'da İkinci Kuşak Türkler", İletişim ve Yabancılaşma, (Edt. İsmail Doğan), İmaj Yayınevi, Ağustos, Ankara. (Bkz. Jeunes Turcs De La Seconde Génération), (Çev. Thibaut de Champpris), Documents, Revue Des Questions Allemands, No: 4/88: 96-107.
- Kuruyazıcı, N. (2001). "Almanya'da Oluşan Yeni Bir Yazının Tartışılması", Gurbeti Vatan Edenler-Almanca Yazan Almanyalı Türkler, (Yay. Haz. Mahmut Karakuş, Nilüfer Kuruyazıcı), Birinci Baskı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları / 2659: 3-24.
- Kuruyazıcı, N. (1992). "Alman Okurlar ve Türk Göçmen Yazınına Yeni Bir Bakış", Hürriyet GÖSTERİ/Sanat Edebiyat Dergisi, Sayı: 144, Kasım.

- Leggewie, C. (1993). “Sabrın Sonu-Politikada Yeni Bir Başlangıç”, Deutsche Türken Das Ende der Geduld-Sabrın Sonu Alman Türkler, Zweisprachig, Ekim.
- Mortan K.; Sarfeti, M. (2011). *Vatan Olan Gurbet Almanya'ya İşçi Göçünün 50. Yılı*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Nakiboğlu, M. (2015). *Feridun Zaimoğlu'nun Kanak Sprak, Abschaum, Koppstoff Eserleri Örneğinde Kanakça*, Yayımlanmış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Paker, M.; Kuzu, İ. (07.01.2006). “Psikolojik Açıdan Göç”, Birikim Dergisi-Söyleşi, 07.01.2006.
- Sarı, A. (2016). *Felsefe Edebiyata Kendini Nasıl Eklemler?*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Mart, Konya.
- Schröder, S. K. (25.12.2005). “Küreselleşme, kimlik, ulusal kültür”, Radikal Gazetesi, 25.12.2005.
- Schwarz, A.-Pavlov, R. W. (2007). “Sprachliche Resignifikation in Kanak Sprak und Aboriginal Englisch”, Polyculturalism And Discourse, (Edt. Rodopi B.V.), Amsterdam-Newyork NY 2007.
- Uzun, E. (1993). “Misafir İşçilik-Göçmenlik-Azınlık, Almanya'daki Türkler ve Kimlik Değişimi”, Deutsche Türken Das Ende der Geduld-Sabrın Sonu Alman Türkler, Zweisprachig, Ekim.
- Sunat, H. (2004). “Postmodernizm Dost mu, Düşman mı?”, Varlık, Aylık Edebiyat ve Kültür Dergisi, Ağustos 2004.
- Wiese, H. (19.10.2012), “Kiez Deutsch”, Märkische Allgemeine, Postdamer Stadtkurier.
- Wiese, H. (12.02.2011). “Jungbrunnen ‘Kanak Sprak’ Sprache über Kiez-Dialekte”, Märkische Allgemeine, Postdamer Stadtkurier.
- Wiese, H. (14.07.2011). “Zukunft Sprache - Kanak Sprak”, Märkische Allgemeine, Postdamer Stadtkurier.
- Zaimoğlu, F. (1995). *Kanak Sprak*, Rotbuch Verlag, Hamburg.
- Zaimoğlu, F. (2000). *Liebesmale Scharlachrot*, Rotbuch Verlag, Hamburg.
- Zaimoğlu, F. (2002). *German Amok*, Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln.
- Gazete, Dergiler, Medya Kaynakçası**
- Ahne, P. (04.11.2003). “Ein Türke auf Sylt”, Berliner Zeitung.
- Die Zeit, 14.11.2002.
- Frankfurter Rundschau, 09.10.2002.
- Frankfurter Rundschau, 08.10.2002.
- Neue Zürcher Zeitung, 29.03.2003.
- İnat, K. (20.02.2020). TRT Haber-17.30.
- (<https://www.sabah.com.tr/gundem/2020/02/20>).